

Демократска владавина

Буквар Демократије

Чедомир Чуйић: Демократска владавина

* Оправдане замерке демократији дали су многи мислиоци у прошлости, али и савремени политички теоретичари. Платон је замерио да демократија почива на једнакости, односно да она изједначава све (очеве и синове, старце и младиће, досељенике и староседеоце). Према Платону, то је неправедно. Друга Платонова замерка односи се на схватање слободе. Према њему, демократски човек задовољава се само распојасаном и неограниченом слободом. Грађани демократске државе, напоследку, „престају да воде рачуна и о писаним и неписаним законима, само да им нико ни на који начин не би био господар.“ Други аутори су замерали демократији превласт већине над мањином (тиранија већине, односно самовоља већине у којој интереси мањине могу остати незаштићени). Одлуке већине могу бити неразумне и лоше. Један од проблема јесте и компетентност. Некомпетентна већина може донети штетне одлуке. Демократска владавина може пасти и у руке просечних, односно осредњих и форсирати једнообразност и захтеве конформизма. То су и карактеристике савремених масовних друштава. Опасност по демократију долази и од партијског плурализма. Партијски плурализам може да одведе у борбу до заслепљености за освајање власти. Такође, опасност произлази из многобројности политичких партија које цепају политичко биће друштва и државе, тако да политички субјекти нису у стању да разумно, разборито и рационално доносе важне и битне одлуке.

Демократија је у изворном значењу владавина народа (на грчком *демос*, *демос* — народ и *крайсеин*, *кратеин* — владавина). Тај облик владавине је током развоја друштава и држава мењао садржај. Од владавине просте већине у којој сви учествују (омникратија), до владавине процедура (процедурална демократија) које омогућавају свима једнаке услове и шансе, независно од њихових разлика (расних, религијских, националних, слојевних) и односа (већина — мањина).

Дејвид Хелд је према историјском критеријуму поделио демократије на класичне демократије (*ајтинска*, *јројшективна*, *развојна* и *нейосредна*) и облике демократије засноване на деловима класичних облика (*комјетитивни елитизам* и *технократска концепција демократије*; *плуралистичка концепција демократије*; *легална демократија* и *партиципацивна демократија*).

Врлина демократије је: прво, да је у одговорном друштву могућа одговорна владавина и друго, да је она отворена за све интересе (опште, посебне, појединачне), проблеме и развој.*

У савременој демократској владавини значајно место има процедура. Тај облик владавине назива се процедурална демократија. Демократска владавина која има развијене процедуре и контролне механизме припада добрим владавинама. Ову владавину карактеришу: демократска изборна процедура (принцип већине у изборној процедури коригује се разним облицима квалификоване већине или пропорционалним изборним системом); слобода мисли и право на јавно изражавање (сучељавање различитих мишљења и одмеравање аргумената уз прихватање „бољег аргумента“); висока компетенција односно квалификованост оних који конкуришу за изборне функције у власти (интелектуална, стручна, морална); прихватање консенсуса који омогућава мирни начин у разрешавању проблема и одлучивању уз примену демократских принципа. Вредности на којима се заснива тај облик демократске владавине су: идеал толеранције, идеал ненасиља, „идеал постепеног обнављања друштва путем слободне расправе идеја и промене начина мишљења и живота“, и идеал братства.

У успостављању владавине закона битно је да се развију контролни механизми — у оквиру власти и около власти. Да се изведе доследна подела власти и судству јемчи независност. Професионални критеријуми да буду једини и одлучујући чинилац. Такође, децентрализацијом дати значај локалној власти. Савремене демократске државе децентрализацијом власти омогућавају да се поврати најбољи антички идеал политике — град-држава. Јер, за политички живот је најбоља она заједница која се може оком сагледати и гласом опасати. У њој се могу најбоље одлуке доносити и реализовати. Ту је све видљиво и лакше се контролише. Дobar локални поли-

тички живот помаже да најбољи иду да представљају своју средину — они који имају шта да понуде, који су разборити и одговорни.

Спољни омотач контроле и критике власти, који јој помаже да исправља пропусте и да лакше реализује одлуке, јесу невладине организације. Што их је више то је знак да су сва питања и проблеми живота обухваћени. Мрежа тих удружења је од велике користи за друштвени и државни живот и развијање. Због тога их је потребно подржавати да се формирају и на њих се ослонити. Невладине организације могу пружати помоћ власти, учествовати у заједничкој реализацији одређених пројеката, контролисати власт и критиковати је. Све те функције имају значај за власт која хоће да обавља послове које је прихватила.

Услови за добар демократски поредак

За добру либералну демократску владавину потребни су следећи услови:

- 1. Владавина закона за разлику од владавине самовоље;*
- 2. Једнакост и равноправност грађана пред законом (селективни закони су рђави и објасни јер нарушавају једнаке услове и омогућавају онима који их спроводе да почине неправду, али и да положе искористе за личну добит, односно могућност корупције);*
- 3. Страначки плурализам који омогућава конкуренцију у политичком животу;*
- 4. Подела власти на законодавну, извршно-управну и судску (доследно изведена, посебно велики степен самосталности судске власти);*
- 5. Дисперзија или деконцентрација власти по хоризонталним и вертикалним линијама политичког организовања;*
- 6. Слободни и јавни избори уз разрађене контролне механизме;*
- 7. Постојање и деловање слободних и отворених медија који подлежу само професионалним стандардима;*
- 8. Слободно тржиште робе и идеја;*
- 9. Грађанска права (индивидуална и колективна) изведена из природних права, односно људских права (право на живот, право на тело, право на слободу и право на својину). Ту су и политичка, социјална и економска права, и права као резултат цивилизацијских процеса (еколошко право, право жена на репродукцију, право на истинити информацију).*

Предуслови за добар демократски поредак

Значајно је да за добар либерални демократски поредак није довољно испунити нормативне услове, већ и створити предуслове да би такав поредак могао да функционише и буде остварен. Два су предуслова за то: а) социјални и б) културни.

Демократска политичка култура претпоставља развијене следеће елементе:

1. **Подизање нивоа опште културе грађана;**
2. **Прихватање универзалних вредности** као мерила и оријентира (истине, правде, добра, љубави, лепоће, слободе, солидарности, људског достојанства и других);
3. **Формирање и поштовање личности** (васпитање и образовање за аутономну личност — слободно грађанина а не за поданика);
4. **Поштовање и заштита индивидуалних и колективних права** (националних, религијских) која су само ограничена индивидуалним правима;
5. **Поверење између грађана (стварање осећања поузданости) и поверење између оних људи који су на власти и грађана** (постиге се регуларним и поузданим изборним системом, политички коректним изборном камињом и политичком експертизом);
6. **Јавни дух и јавност** (за друштвени и државни живот јавност има корективну функцију, односно критичку и контролну); и
7. **Одговорност за изговорену јавну реч и одговорност пред сопственом савешћу учесника у власти.**

Ако није стабилна социјална структура, посебно добро утемељен положај средњих слојева друштва који поседују стваралачки потенцијал и носиоци су развоја друштва, онда не могу да функционишу услови за добар демократски поредак. Само у околностима стабилне структуре и социјалне сагласности могуће је функционисање тих услова. То није лак предуслов али без њега нема доброг либералног демократског поретка.

Други предуслов је културни, посебно развијена демократска политичка култура.

Средства за развој демократске политичке владавине — дијалог, толеранција, компромис и консензус

Дијалог — Стари Грци су најбоље и најправедније одлуке постизали говором, разговором и договором. Тамо где се не говори, не разговара и не договара, нема ваљаних одлука за све, тамо се само саопштавају наредбе самовољника.

Дијалог је био узвишени чин политичког мишљења, делања и понашања. Он је најбољи начин политичког општења. Формула „нема дела без речи“ примерена је човечном понашању у заједничком животу. За живот у политичкој заједници треба се придржавати правила да иза речи (изговореног) увек треба да стоји дело, значење или лепота.

Антички Грци су сматрали да су сила и насиље неми и да зато не би требало да имају места у политици. Када се у политици не разговара (води дијалог), онда се наређује или употребљавају сила и насиље. И најтежи заједнички проблем се дијалогом може разрешити. Дијалог исправља наша мишљења о нама и другима, наше заблуде и предрасуде, наша ограничења и могућа огрешења. Тамо где се у политици не разговара, продубљују се проблеми, отварају сукоби, проширују кризе и, на крају, воде ратови.

Бити спреман за сусрет и разговор, значи омогућити себи да чујеш другачије мишљење, виђење и да се суочиш с новим аргументима. Само из сусрета различитих мишљења и аргумената, могуће је наћи излаз и прави одговор.

Дијалог је стварање — улазимо у разговор с једним мишљењима и аргументима, а из разговора излазимо с бољим аргументима и решењима. У дијалогу се до заједничке истине долази. Дијалог је сусрет, а од „срести“ је и „срећа“.

Дијалог је средство у политичком комуницирању, а и један од важних елемената демократске политичке културе. Нема демократске политичке културе без дијалога. Добро уређен демократски поредак не може се ни изградити, нити функционисати без дијалога. Дијалог у политици захтева: да се други саслуша пажљиво, да се према другом покаже учтивост и да се други равноправно прихвати.

Човек дијалога је отворен и узда се у разум. Такав човек не прихвата силу и насиље. Нетрпељиви не прихватају дијалог, јер су убеђени да знају истину и да им никакав разговор није потребан. Они су ограничени и глупи, а ако се докопају политичког положаја — опасни и штетни. „Самозадовољство је увек праћено глупошћу“ (Андре Жид). Дијалога нема без љубави према истини. Демократска политика треба да разради процедуре и механизме да самозадовољници не добију значаја у политичком животу заједнице.

Дијалога у политици нема без различитости, искрености, поштовања и себе и других. Зато су вишенационалне политичке заједнице велика шанса за политички дијалог, а потом и добро смишљене и одмерене заједничке одлуке.

Партенон, храм посвећен богињи мудрости Атени заштитници града Атине која је колевка демократије. Храм се налази на светом брду Акропољу, седишту духовности древне Атине

Политичког дијалога нема тамо:

- где је мерило истине моћ;
- где се политичке одлуке доносе у уским круговима политичких елита;
- где се грађани претварају у масу;
- где не постоји сарадња између грађана и где их не повезују универзалне вредности: слобода, равноправност, солидарност, пријатељство, љубав;
- где се подстичу верски, национални, расни, класни и други сукоби;
- где политичари користе право на грешку (право на грешку у политици не постоји — онај ко греши, мора да одговара);
- где политичари манипулишу грађанима;
- где политичари пропагандом шире лоша осећања (завист, мржњу, пакост) и лоша стања (страх, стрепњу, панику, лукавство);
- где се у политичком животу девалвирају речи и језик (када иза изговорених речи нема дела и значења, већ обмане и лажи);
- где се у политици обећава, а обећања се не остварују;
- где влада политика тлачитеља и тлачених, моћника и немоћних (и када се разговара, у таквој политици се не води дијалог, већ се најчешће одмеравају лукавства, преваре, довитљивости и лажи — то је „разговор“ обмањивача и обманутих);
- где сви говоре, а нико никога не чује (то је брбљаоница, а не политичка заједница).

Да би се формирала дијалогска политичка култура, потребно је: поштовати личности, поштовати индивидуална права изведена из природних права, поштовати религијска и национална права (граница ових права су индивидуална права), поверење и искреност међу грађанима.

Друго велико средство демократске политичке културе је **толеранција**. Реч толеранција долази из латинског језика и означава оно што се у нашем језику назива трпељивост. Два су значења толеранције: прво, трпељивост према другом мишљењу, уверењу, убеђењу, деловању и понашању; друго, прихватање и поштовање разлика.

У првом значењу, толеранција је заједничко подношење штете, одрицање од реализације дела својих потреба, интереса, уверења и убеђења. Толеранција је спремност на компромис. У овом значењу, толеранција је победа над злом. Она је заснована на жртви. Нешто своје жртвујем, да не бих отворио сукобе с другима. Толерантан човек је у свакодневном животу омиљен јер је добар за друштво и дружење.

У другом значењу, толеранција је прихватање разлика, односно схватање да живот без њих не може и да се у њима одвија. Свест о томе је велики искорак човеков. Јер од тог момента, он почиње да прихвата плурализам

мишљења, погледа, уверења, убеђења, деловања и понашања. Разлике у његовој свести постају нешто нормално.

Разлике су у основи живота и због тога не би смеле да се употребљавају у продубљивању сукоба до разарања и уништења. Супротно, сусрет разлика требало би да оплеменењује живот, да га продубљује и проширује, једном речју, да га богати. Зато на постојање и сусрет различитих религија и религијских заједница или народа и нација у

држави не би требало гледати као на могућност сукобљавања, већ упознавања и употпуњавања, или макар као на живот поред, који никоме не смета. Учити се да другог не ометате и да другог не угрожавате и опомињати другог да вас не угрожава мудро је, разборито и рационално. Када се тако приступа, односно мисли, осећа, дела и понаша, онда се пружа шанса за суживот разлика, у овом случају и религијских и националних. На тај начин исказује се искреност и стиче поверење других. Искрени разговор је предуслов стицања поверења и пружа шансу за помирење, чак и између до јуче сукобљених и закрвљених. То је тачка од које се полази у грађењу мира и достојног живота људи.

Толерантан није онај који је немоћан или који се брани. Такође, толерантност није равнодушност, нити игнорисање. Револуционари по својој природи и логици не могу бити толерантни.

Субјекти толеранције су појединци, групе и заједнице. Држава не може бити толерантна, јер легитимно и легално располаже силом и употребљава силу, али зато може бити гарант толеранције. Толеранција се не сме прихватити само у случајевима када се у име слободе доводи у питање слобода другог и других. Нема толеранције ни према насиљу.

И дијалог и толеранција у политици у себе укључују веру и наду да се може у миру и на миран начин живети.

У политичком животу једног друштва и државе значајно средство је **компромис** (сарадња). Тамо где је омогућена слобода мишљења, изражавања и организовања на делу су и судари, не само мишљења него и интереса. Судари лако могу да заврше у сукобима, до најопаснијих — ратова. Да би били избегнути или умањени сукоби, демократска владавина користи компромис. Због тога је компромис важно средство, а дух компромиса лековит. Иако различитих мишљења, оријентација и интереса, супарници, односно такмичари у политици, да би донели одлуку ступају у преговоре и на тај начин отпочињу сарадњу. Сарадња за општи интерес, опште добро грађана у политици, није само потребна него и неопходна. У сарадњи потискујемо посебне интересе да би остварили опште циљеве и задатке. Демократска владавина не прихвата искључивост и искључиве већ оне који траже најбоља и најоптималнија решења, корисна свима. Наравно, компромис, односно сарадња, има и границу: нема компромиса између истине и лажи, правде и неправде, добра и зла. Компромис је, с

Учесници једног
мировног скупа

једне стране, попуштање и уступање у име виших друштвених и државних циљева, а, с друге стране, у понуђеним решењима прихватање бољег. Компромис се постиже између две правде или два добра — у одмеравању прихватићемо или средње решење или тренутно боље аргументовано.

Демократска политичка култура незамислива је и без још једног средства — **консензуса** (сагласности). Најбоља су решења у заједничком животу постигнута сагласношћу свих учесника, јер кад су учесници у политичком одлучивању сагласни нико није надгласан и нико нема осећај да је запостављен, закинут или побеђен. Консензус је изузетно важан у процесу доношења најбитнијих одлука, посебно у вишенационалним и вишерелигијским државама. Наметање воље већине мањини може да буде узрок непомирљивих и тешких сукоба. Управо консензус у таквим државама омогућава да се националне, религијске или било које мањине осећају равноправним и незапостављеним.

Политичка култура као предуслов омогућава формирање демократског обрасца мишљења, деловања и понашања који ће успоставити и одржавати добру либерално-демократску политичку владавину.

Питања

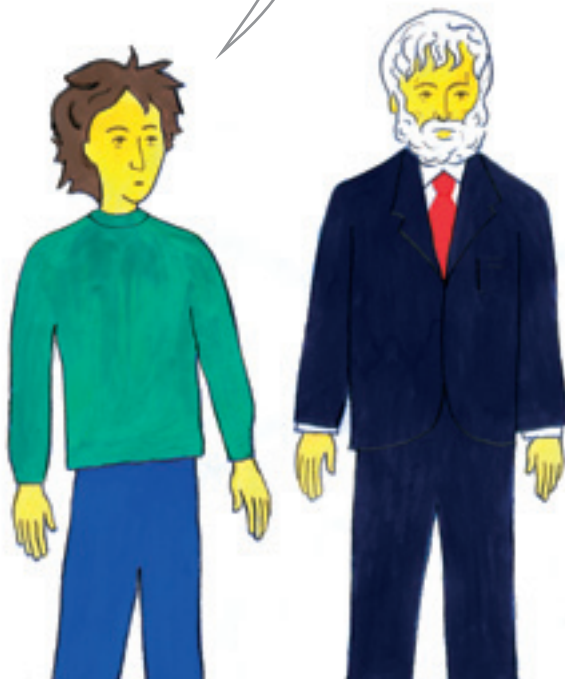
□ Да ли је демократија владавина већине?

✓ У савременим значењима и тумачењима не сматра се да је демократија владавина једног већине. Демократија омогућава свима једнаке услове и шансе, независно од њихових разлика (расних, верских, националних и слојевних) и односа (већина-мањина). У демократској владавини процедурама су заштићене мањине и мањинска мишљења.

□ Какве услове изискује добар демократски поредак?

✓ Добар демократски поредак почива на следећим условима: 1. владавини закона, 2. једнакости и равноправности грађана пред законом, 3. стравом илузал-

За ову прилику смо замолили једног хеленског философа из Атине, колевке демократије, да пође са нама кроз Буквар демократије, позив да се нађе у помоћи философу упутили смо и једном матуранту из Србије. Нашег пријатеља философа обукли смо на данас уобичајен начин у друштвеној комуникацији.

изму, 4. подели власћи, 5. децентрализацији власћи, 6. слободним и њајним изборима, 7. постојању слободних медија, 8. слободном тржишћу роба и идеја, и 9. грађанским правима изведеним из природних права.

□ Који су елементи демократске политичке културе?

- ✓ Демократска политичка култура представља развијене следеће елементе: 1. Подизање нивоа опште културе грађана, 2. прихватање универзалних вредности, 3. формирање и поштовање личности, 4. гарантовање индивидуалних и колективних права, 5. поверење између грађана и поверење између оних људи који су на власти и грађана, 6. јавни дух и јавност, 7. одговорност за изговорену јавну реч, 8. дијалог, 9. толеранцију, 10. консензус, и 11. компромис.

Литература

- Бобио, Норберто, *Будућност демократије*, Филип Вишњић, Београд 1990. Аутор у књизи пише о представничкој и непосредној демократији, о ограничењима демократије и о будућности демократије.
- Чупић, Чедомир, *Политика и зло*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд 2001. Аутор пише о одликама демократског друштва и демократске владавине. Посебно се бави односом моћи, ауторитета и морала.
- Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд 1993. Ова енциклопедија садржи све значајне и битне појмове везане за демократско друштво и демократску владавину.
- Лајпхарт, Аренд, *Модели демократије*, Службени лист СЦГ, ЦИД, Београд, Подгорица 2003. Аутор се бави различитим моделима савремених демократија, посебно, анализира изборне системе, интересне групе, и поделу власти.
- Сартори, Ђовани, *Демократија — шта је то?*, ЦИД, Подгорица 2001. У овом делу анализирају се дефиниције демократије, демократије античког и савременог доба, однос либерализма, демократије и социјализма, и питање будућности демократије.
- Шушњић, Ђуро, *Дијалог и толеранција*, Чигоја штампа, Београд 1997. У овој књизи се разматрају два значајна средства за демократски живот и демократску владавину — дијалог и толеранција.